

۱۳۴۰

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

صاحب و مدیر مسئول : ح . اشرف ادیب

جلد ۲ - ۹

صفر ۸ ۱۳۳۱ پنجشنبه ۳ کانون ثانی ۱۳۲۸

۲۲۷ - ۸۵ ج۱

اولدینی پایه رفعتیدن هیچ بر وقته تنزیل ایتش دکدر . پیغمبر من
صلی الله علیه وسلم : « دین المرء عقله ومن لاعقل له لا دین له »
انسانک دینی عقلیدر . عقلی اولمایانک ده دینی یوقدر . « بویورور .
عقلک حجج الهیه دن بری اولدیغنه بوتون علمای اسلام اتفاق ایتشلردر .
بوندن طولاییدر که بزم مبادی عقلیه مزده عقلک ابا ایده جکی برشی
یوقدر . بونی آ کلامق ایچون مسالک فلسفیه اخلاقیه ایچنده الک سالم
وروح اسلامه الک موافق بولدیغنه راسیونالیستلرک مبادیسنی اله آلاق
بونلرک بزم مبادی مزه نه قدر موافق اولدیغنی کوسترمکی فائده دن غیر خالی
عدایدورز .

* *

فلسفه قدیمه و جدیدده اخلاق ایچون کشف و تعیین ایدیان
مبادینک الک مهمی « اختیار = Liberté » در . بومناسبتله مسلمانلرک
قدره = Prédestination, préséance ایمان ایتملری خصوصی
موضوع بحث ایتمکدن کندمزی آلامیز .

فی الحقیقه مسلمانلر قدره ایمان ایتدکلری ایچون دوچار مؤاخذه
اولیورلر . وبوسیدن طولای مسلمانلر ده اعمالک بر قیمت اخلاقیه سی
بولونمادیغنه قائل اولانلر اکسیک دکدر . حال بوکه بز مسلمانلرک
قدره نه وجه ایله ایمان ایتدیکمز آ کلاشلاماش اعتقادنده یز .

« مسالک جبر » ایله ترجمه ایدیه بیله جکمز « فانیسم » نظریه سنه مدیر
طمن اولاجق وجه ایله سالک اولان بعض مذاهب فلسفیه ونظریه یی
اونودوب ده بولفظ ایله یالکز مدلول اسلام بینده اوقدر شدتلی بر
رابطه تصور ایتک ونه زمان اسلام خاطره کلسه جبری ده در حال
خاطره کتیره رک مسلمانلر بر حصه تشیع چیقارمق حوصله مزک
بردرو آلامدینی برحقه مزلقدر . ادیانک هیچ بری بوبخشک غورینه
واراماش ایکن تقدیر و اختیار مسئله سنی مسلمانلر کال جدیدله
موضوع بحث ایتش ووجود صانعی مثبت اولان واولمایان اکثر مسالک
فلسفیه جبری کندیلرینه مبدأ اتخاذ ایتشکن ادله سمعیه وعقلیه یی
آرایه کتیرن ، دین ایله فلسفیه یی باریشدیران علمای متکلمینمز
اراده جزئییه یی اثبات ایدرک دعوائی بوکونکی راسیونالیست اخلا-
قیونک مطلوبی دائره سنده حل ایتشلردر . بناء علیه حاضر صیراسی
کمشکن مسلمانلر حقنده کی بویله برظن باطلی تصحیح ایتک بزم ایچون
اک بیوک وظیفه در .

اوحالده جهلک معلومی اولسون که مسلمانلر قدره اولان ایمانلری
اعمال و نیاتلرینک قیمت اخلاقیه سنی تنقیص ایدیه جک ماهیتده دکدر .
مسلمانلر هم قدره ایمان ایدرلر ، خیر و شرک خالق الله تعالی اولدیغنه
قائل اولورلر ؛ هم ده طرف حقدن کندیلرینه کوستریلن شهره
سعادت ایله طریق شقاوتدن هانکیسنه سالک اولس لر کندی اختیارلریله
سلوک ایتدکلرینی اعتقاد ایدرلر . بز طرف کیرلک شوا بندن متجرد
هر فردعا قلمک دقایق مابعد الطبیعه (Métaphysique) یه کیرمکسزین
شویله برحاکمه یوروته بیله جکنی استبعاد ایتیز : دنیاده هیچ بر دین

جزاسیدر . تعالی و تناسیکک عذابی اولمق اوزره نارنجیمده اونودیش
کی قالده آ کلا !

مؤمن ایسه ک اللهمزه اطاعت و انقیاد ایدم . آیات واضحاتی
قلب کوزمزه اوقویه لم ، سامعه روجزه دیکله لم . بوتون امرلری ،
نهیملری ، نصیحتلری ، توصیه لری بزم سعادت و سلامتمز ایچین در .
مؤمنلرک دوستلری ، محرم اسرارلری آنجق و آنجق کندیلریدر . بناء علیه
بربر مزه صاریله لم ، یک وجود اوله لم . دستور من جناب قرآن حکیم
اولسون . انسان کی یا شامق ایستیور سه ق انسانجه چالیشه لم ، شوژاپون یادن
عبرت آلام عبرت ! بر نقصانی وارسه اوده توحیدی در . چالیشمق
بویله اولور . ترقی بوکا دیرلر . یوقسه بزم کی حق حیاتندن ، حیات
دینی واستقلال مایسندن لواء حاکیتندن ، وطنلرینه صاحب ومتصرف
اولمقندن کندی اختیاریه واز کچلر مزار اقراضلرینی کندی ئوز
الریله قازارلر . اه بزم عقل سلیم ، وجدان حکیم ویرسین !

محمد فخرالدین

فَلَسَفَه

اخلاق اسلامیه نک اساسلری

٤

اوپنچی مقاله نک صوک جمله سندن فلسفه نک بوعصر عالی نور
ومعرفته بحق حائر اولدینی موقع بالای حکمرانی یی استخفاف معناسی
چیقارلامسنی بالخاصه رجا ایدرز . فلسفه نک اوروپا مدنیت حاضره سنی
تأیس ایتمکده بیوک خدمتلر ایتدیکنی انکار ایدیه جک دکدر .
یالکز شونی دیمک ایستیورز که تعمی انحطاط اخلاقیه باعث اولمق
استعدادینی کوستروب طوران بعض مسالک فلسفیه شویله طورسون ،
« وظیفه » مبدئی عقل اوزرینه تأیس ایله « حق ، خیر ، حسن »
کی مبادی عالییه یی غایه کال ایدین نظریات سالمه بیله عامه ناسک
قلونی استیلا خصوصنده دینک کو تردیکی قدرت ناکمه ایله هنوز
رقابت ایدمه مکده در . شومعناجه که وحیه ایمان قیدندن آزاده قالمق
ایسته یلر میاننده قاعده اخلاقی یی صرف عقلدن استنباط ایله « وظیفه »
و « مسئولیت وجدانیه » یی کندیلرینه — عملی اولارق — دستور
حرکت اتخاذ ایدیه یلنلرک عددی هنوز یک آردر . دین اسلام ایسه
اک سالم ، اک متین بر فلسفه نک مبادی اخلاقیه سندن هیچ بری اهل
ایتمکسزین لوازم و مستتبعاتک کافه سنی عاقل ، غبی ؛ زنکین ، فقیر ؛
عالم ، جاهل ؛ وضع ، شریف بوتون اصناف بشر آراسنده عینی
قوت ونفوذ ایله نشره باشلا لی اون اوچ بچق عصر اولدی . وظائف
اخلاقیه نک بین الاسلام دین بویاسنه بویانماسی ماهیت عقلیه سنی هیچ بروقده
زده له مممش و هیچ بروقده بین الاسلام عقل ایله دین آراسنده
قورقولا جق رجدال و منازعه ظهور ایتمه مشدر .

چونکه دینمک مباسی مبادی عقلیه در . دین اسلام عقلی حائر

تصور ایدیه مزکه بر طرفدن افعال بشریه نك لازم غير مفارقي اولان مسئولیت (Responsabilité) وصفی انساندن سلب ایتسونده دیگر طرفدن ینه اصدار اوامر ونواهی ایتسون . اگر انسان مسلوب - الاختیار ایسه حسن تدبیر اختیاردن باشقه معنای اولمایان قوانین و اوامر دینی نه یارار ؟ اگر انسان غیر مسئول بر مخلوق ایسه وجوبك ، حرمتك ، اباحه نك نه معنای قالیر ؟ بر انسان مختار دكسه آكا اباحه و حظر ناصل توجه ایدر ؟ فعلنده نه قیمت قالیركه حسن و قبیح ایله توصیف ایدیه بیله ؟ صالح ایله شریر بیننده نه فرق قالیر ؟ هر هانکی دین ، سالکیرندن مسئولیت فکرنی رفع ایدرسه قرار اعدامی کنیدی و برمش اولور . حال بوکه بزاعتقاداته ، عباداته ، ماملاته ، عقوباته ، اخلاقیاتهدائر دین اسلام قدر اوامر ونواهیسی کثیر بر دین بیلمه دیکمز کبی ، حل و حرمت بیننده کی حدودی اولنک کبی تعیین ایتمش ؛ نظام بشرک مابه القیامی اولان الکی والی والدقیق معالی اعمالدن طوتکنز ، معیشت بشریه نك ناظمی اولان سلسله افعال و حرکاتك الحقیر کوروللرینه قدر هر شیئی نظراهمیته آلاق « شونی یاپ ، بونی یاپمه » دیمش بر دین طانیورز . نفوس بشریه یی تهذیب ایتمه یی اجل مقاصد ایدینمش ، مکارم اخلاقی اتمام ایچون تأسس ایلمش و بوندن طولانی ده خاصه انسانده قوه ارادیه نك تربیه سنی هدف اتخاذ ایتمش بر دین ناصل اولورده انسانی مسلوب الاختیار عد ایدره نك کنیدی بنیان بقاسی تمکندن ییقار ؟

اعمال و نیاتدن مسئولیتی صراحة مشعر اولان آیات کریمه ایله احادیث نبویه پک چوقدر . مثال اولارق بر قاجی حقنده جلب انظار دقت ایدرز :

« فن يعمل مثقال ذرة خيراً يره ومن يعمل مثقال ذرة شراً يره » هرکیم بر ذره مقداری خیر ایشلرسه آنی بولور ، هرکیم ده بر ذره مقداری شر ایشلرسه آنی بولور . سورة زلزله آیت ۸ .

« قل كل يعمل على شاكلته فربكم اعلم بمن هو اهدى سبيلاً » سن اونلره دی که : هر بر مز کنیدی نیشه ، ایسته دیکی یوله کوره عمل ایدر . هانکیمزك طوتدینی یول هدایتیه اقرب ایسه اونی ده ربکز دها ایی بیلیر . سورة اسری آیت ۸۶ .

« ليس للانسان الا ما سعى » انسان چالیشدینی شیدن باشقه سنی بولاماز . سورة نجم آیت ۴۰ .

« من كان يريد حرث الآخرة نزدله في حرثه ومن كان يريد حرث الدنيا نؤته منها » هرکیم حرث آخرتی ایسترسه اوکا زیاده سیله برابر ویریرز . هرکیم ده دنیا حرثی ایسترسه اوکا اوندن ویریرز . سورة شوری آیت ۱۹ .

« وقل الحق من ربكم فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر » سن اونلره دی که : حق بیلدیرمك اللهدن . ایسته یی ایمان ایدر ، ایسته یی کافر قالیر . سورة كهف آیت ۲۸ .

« من عمل صالحاً فلنفسه ومن اساء فعليها ثم الى ربكم ترجعون »

ای عملده بولونان کنیدی نفسنه ، کوتو عملده بولونان ایسه کنیدی ضررینه چالیشمش اولور . اوندن سوکرده ربکز رجعت ایدرسکز « سورة جاثیه آیت ۱۴ .

« لا يسأل عما يفعل وهم يسألون » الله تعالی یایدیغندن مسئول اولماز . حال بوکه اونلر مسئول اولورلر . سورة انبیا آیت ۲۳ .

« ان الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما بانفسهم » بر قوم کنیدیلرنده اولانی تغییر ایتمه دیکه الله تعالی اونلرده اولانی تغییر ایتز . سورة رعد آیت ۱۲ .

« ذلك بان الله لم يك مغيراً نعمه انعمها على قوم حتى يغيروا ما بانفسهم » الله تعالی بر قومه انعام ایتدیکی بر نعمتی ، او قوم کنیدیلرنده اولانی تغییر ایتمه دیکه تغییر ایتز . سورة انفال آیت ۵۵ .

برده شو احادیث شریفه یه باقالم :

« كلکم راع وكلکم مسئول عن رعیتیه » هر بریکز چوباندر . و سروسندن مسئولدر .

« من نوقش الحساب عذب (وفي رواية اخرى) بهلك » هرکیم یوم قیامتده صیقی بر محاسبه یه طوتولورسه عذاب اولونور ، (دیگر روایتده هلاک اولور .)

« لاتزول قدما ابن آدم يوم القيامة عند ربه تعالى حتى يسأل عن خمس : عن عمره فیم افناه وعن شبابه فیم ابلاه وعن ماله من این اکتسبه و فیم انفقّه وما ذا عمل فیم علم » قیامت کوننده آدم اوغلی بش شیدن سؤال اولونمادیکه ربك حضورندن آیرماز . عمرندن صورولورکه آنی نه ایله افنا ایتدی . کنجلیکنندن صورولورکه آنی نه ایله سیرا ایتدی . مانندن صورولورکه آنی نره دن قازاندی و نره یه صرف ایتدی . برده اوکره ندیکی شی ایله نه دورلو عامل اولدی دییه سؤال اولونور . شوایت کریمه حقنده ده آیریمه جلب دقت ایدرز :

« فانسأ لن الذين ارسل اليهم و لنسأ لن المرسلین » البته کنیدیلرینه پیغمبر کوندر دیکمز امتلری مسئول ایدیه جکمز کبی مرسلینی ده مسئول ایدیه جکمز . سورة اعراف آیت ۵ .

کورولورکه دین اسلام مسئولیت قاعده سنی غایت صریح افادات ایله غایت متین بر صورتده وضع و تأسیس ایتشد . نزه « طریق حق وسعادت ظاهر در . سزه کون کبی آشکار ایتدم . هانکی سنی ایسترسه کز اختیار ایدیکمز . آکا سلوک ایدرسه کز نفی سزه ، آندن عدول ایدرسه کز ضرری ینه سزه راجعدر « دیور . هم ده ایشك ال جالب دقت جهتی بومسئولیتدن کیمسه نك قورتولاماسیدر . عقیده اهل اسلامه کوره انبیای عظام دخی - بالاده کی آیتلردن سوکنجیسنك مفادینه نظراً - مسئولدر . مهبط وحی اولان ، هر امر و اشارتی امتنجه مطاع اولان برنی ذیشان ده کرك افعالنندن ، کرك وظیفه رسالتی تبلیغ ایدیشندن مسئولدر . پیغمبر من افندمن (صلی الله علیه وسلم) حضرتلری حجة الوداعده ایراد بیوردقلری اوزون خطبه یه آرا صیرا فاصله ویره نك حضورنده کی جماعت کبرایه : « هله سوبلیک . تبلیغ ایتدیمی ؟ » دییه

رومالیوں کے مذہبی قارمہ قاریش بر شی ایدی . یونانیوں کے اختلافی صوکرہ بونلرک عقیدہ و آیینی دینارینہ قارشیدر مشلردی . حالو کہ مذاہب یونانیہ دے اک بویوک ، اک مقدس طانیلان معبودلرہ بیلا ، اک شنیع سیئات اخلاقہ ، اک قبیح رذائل مستہجنہ اسناد ایدلمش اولدینی اساطیر یونانیہ نیک مطالعہ سندن آکلا شیلور . بالطبع بوکبی مذاہبہ سالک اولان اشخاص دے فضائل اخلاقہ بولمز و بولنه مزدی .

فی الحقیقہ رومالیوں دے - بالخاصہ انقراض دورہ لری باشلادقن صوکرہ - ہر تورلو فضائل نجیہ ، ہر نوع مزایای خلقیہ نیک بوس بوتون اونودولمش اولدینی آکلا شیلور .

اساساً رومالیوں ضبط ایتدکاری ممالک اہالیوں نیک معتقدات و آیینلرندن خوشلرینہ کیدنلری عیناً قبول ایدرلردی . بو حال رومالیوں کے مذہبلرندہ او درجہ ضد ، او قدر مناسبتر معتقداتہ یول آچشدر کہ بونلرہ اینانمقدہ بوکون برچو جوق بیلا بحق دوچار تردد اولہ بیلور . رومادہ عینی حال کورولمشدر : رؤسای روحانیہ بیلا بو غریب عقیدہ لہ ، بو عجیب آیینلرہ اصلاً اینانماملرہ دینسز لککری ہر حرکتلریلہ اعلاندن چکینامشلردر . بر آیین دینی اجرا ایدرکن بونک غربانہ قارشی کندیلری بیلا کولمکدن منع نفس ایدہ مزلردی .

حضرت عیسیٰ نسر دینہ باشلادینی زمان ، قوجہ روما ایمپراطورلری باشند باشہ دینسز نیک ، اخلاقسز لاق آتشی آلتندہ قاورولوب یانیوردی . اکثریت تبعہ ؛ کہ ظلم و قہر آلتندہ نزیلیور ، محو اولیوردی ؛ کندیلرینہ مدار تسلیت اولہ حق بر عقیدہ ثابتہ دن بیلا محروم ولییوردی . اک زیادہ ظلم و تعدیہ معروض قالان انسانلر ایسہ اکثریتی تشکیل ایدن کتلہ و بالخاصہ اسرا صنفی ایدی . اعتساف و مظالم اک زیادہ حکم سوردیکی قطعاً تدن بریسی دے (سوریہ) ایدی . حضرت موسیٰ نیک تلقیناتندن انحراف ایتش ، یوزلرچہ پیغمبرانک تاب فرسا مساعیلرینہ رغماً طریق ہدایتہ سلوک ایدہ مامش اولان بنی اسرائیل ، داہا اول اوغرا دقلری متعدد فلاکتلرہ ضمیمہ رومالیوں طرفندہ پک فنا و غدارانہ معاملہ لہ معروض قالیورلر و بر (خلاصکارہ) دورت کوزلہ انتظار ایدی یوردی .

ہجرت نبویہ دن (۶۲۲) سنہ اول بو خلاصکار کلش فقط تلقیناتی خوشلرینہ کیتہ مش اولدینسندن - دیکرلری کبی - بونک دے دشمن بیامانی کسینامشلردی . ظلم و تجاوز آلتندہ نزیلیور یهودیلر انتظار ایتدکاری خلاصکار حضرت داود و سلیمان کبی دشمنلری قہر ایدہ چکینی امید ایدی یوردی . حالو کہ حضرت عیسیٰ (صاغ ینا غکزہ طوقات آتانه کمال حلم ایلہ صول ینہ غکزہ دے تقدیم ایدی کزہ دشمنلری کزہ سہویکزہ ، سزہ عداوت بسلاہینہ ایلاک ایدی کزہ) سوزلریلہ اجرای نصائحہ باشلامش اولدینسندن یهودیلر انکسار خیالہ اوغرامشلردی . احبار یهود ایسہ بو تلقیناتی منافع ذاتیہ لریہ موافق کورہ مامشلردی .

صوری یوردی . و ہر دفعہ سندہ «اوت !» جوابی آلتجہ بارکاک عزتہ توجیہ خطاب ایدہ رک «شاہد اول یارب !» بویوری یوردی . مسئولیتک بوندن جلی برہانلری دہا نہ اولاییلر ؟

احمد نعیم

اسلامدہ فن و فلسفہ

سوربہ نیک ماضیسنہ بر نظر

روما ایمپراطورلرندن (آوغوستوس) زمانندہ ایدی کہ (بیت اللحم) دے حضرت عیسیٰ قدم زن عالم وجود اولمشدی . اودورلردہ سوربہ قطعہ سی روما ایمپراطورلری طرفندن منصوب پروکوراتورلر (والیلر) طرفندن ادارہ ایدی یوردی . اہالی بووالیوں کے بارکران مظالمی آلتندہ قیورانوب طور یوریوردی . حضرت عیسیٰ نسر دینہ باشلادینی زمان ، قوجہ روما ایمپراطورلری سیاست شوکت و عظمتک اوج بالاسنی کچمش ، انقراض دورہ سنہ تمالہ باشلامشدی . رومانک زیر ادارہ سندہ بولنان قطعاً تدہ و بالخاصہ نفس رومادہ اخلاق عمومیہ بوس بوتون بوزولمش ، ہریردہ (نیکور) مسلکی صوک درجہ رواج بولمشدی .[*]

[*] نیکور فلسفہ سی برمسلیک لایالی تعلیم ایدر . بومسلیک مؤسسہ فلسفہ یونانیہ دن (نیکور) نامندہ کی ذاتدر . نیکورک سیسامندہ تولد ایدہ رک آتندہ کسہ نورقات (Xenocrate) دن تحصیل ایتش اولدینی ظن اولیور . قبل المیلاد (۹۶۳-۸۹۳) سنہ لرنندہ برحیات اولان بودات معرفت بشریہ نیک منبع یکانہ سی احساسات اولدینی ادعا سندہ بولمشدر . نیکورک اخلاق بحثندہ کی فکری شوسوزلرندن استخراج اولنہ بیلور : (اخلاق ، مسعود و بختیار اولق صنعتندن عبارتدر .) شو حالہ نیکورہ نظراً (خیر) ، دائمی محظوظیت دیمک اولور . موقت و غیر پایدار محظوظیتلری نیکور (خیر محض) عد ایتور . نیکور بوتون معلومات بشریہ نیک حواس واسطہ سیلہ قازاندینی ادعا ایتش و دے درکہ : (عمومی فکر ، یکدیگرہ بکڑہ برچوق احساساتک برآندہ تخطاردن باشقہ برشی دکلدر .)

نیکور ہر موجودک مادہیہ ارجاع ایدیلہ بیلا چکینی سویلر و مادہ نیک خلادہ دائمی بر حرکتہ مالک اولان آتوملرندن متشکل اولدینی ادعا ایدر . نیکورہ نظراً انسانک بختیارلری ذوق و صفادن عبارت اولوب اذواق خارجندہ اولان ہرشی معنائز و عبثدر . سیساملیک اخلاق حقندہ کی بو فکری ، طلبہ لری طرفندن پک زیادہ ایلری کوتورولمش و بالآخرہ پک چوق اخلاقسز لقلرہ یول آچلمشدر . بر حالہ کہ : ذوق و صفایہ عائد اولان ہر شی انسان ایچون مباح کورولمش ، بر بزم عیش و نوش ایچندہ کیدران ایدہ مین حیاتلر ہدر عد ایدلمشدر . فضائل دینیلن شیلر ، اساسسز و غافل اولامق ایچون اورتایہ آتیلمش مہم تعبیرات مثابہ سنہ ایتدیرلمشدر . نیکور ، اذواق روحانی و جسمانی اولدق ایکی نوعہ آیرمش و تحصیل علومی اذواق روحانیہ مسیارندن اولق اوزرہ تعداد ایدمشدی . حالو کہ نیکورک خلقلری تحصیل علومی بوس بوتون بر طرفہ بر ایشلر ، سفادتہ ادبسزاک درجہ سنہ چیقمشلر ، ناموس ، شرف کبی شیلری ہیچہ ساعیشلر بوتون معناسیلہ احتساب سات حیوانیہ نیک اسیری اولمشلردر . نیکورک اخلافہ انتقال ایدن یکانہ اثری (مباحث طبیعیہ) نام کتابنک بعض جزؤلرندن عبارتدر . نیکور فلسفہ سنہ منسوب اولانلر ، حیاتیہ بر ذوق ، بر انشراح طویق ایچون بعضاً فضائل دے مراجعت ایدلمسی لزومی توصیہ ایتشلردر . فقط بومراجعہ نیک عرف حیات توشانوشجہ بر تحول حصول کتیرمک غایہ سنہ مساند اولسنی اخطار ایتکی دے اونوتاماملردر .